

การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อขับเคลื่อน
และยกระดับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานอย่างยั่งยืน
สำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรอง
ภาคเหนือตอนบน*

THE DEVELOPMENT OF MODELS OF RELIGIOUS TOURISM AND
MEDITATION RETREAT ON THE PILGRIM ROUTES IN
THE SECONDARY CITIES IN THE UPPER NORTHERN THAILAND BASED
ON BUDDHIST MEDICINE TO PROMOTE WELLBEING OF SENIORS
LIVING ALONE AND HELP THEM COPE WITH DEPRESSION

พระมหาสกุล มหาวีโร

Phramaha Sakun Mahawiro

สาลิณี รักตัญญู

Salinee Raggatanyoo

พิมพ์สสร เด็ดขาด

Pimpatsorn Dedkhad

นพรัตน์ กันทะพิกุล

Nopparat Kantapikul

พระมหาสหัสชัยบุญ รัตนสันติ

Phramaha Sahassachan Rattanasanti

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

Mahamakut Buddhist University Lanna Campus, Thailand

E-mail: skulskul296@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาศักยภาพชุมชนต้นแบบในการจัดการท่องเที่ยว และ 2) ศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อขับเคลื่อนและยกระดับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักท่องเที่ยวทั่วไปและประชาชนในพื้นที่ ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์

* Received 19 October 2022; Revised 27 October 2022; Accepted 29 October 2022

สำเร็จรูป สถิติที่ใช้ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ศักยภาพชุมชนต้นแบบในการจัดการท่องเที่ยวโดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาจำแนกตามรายด้าน เรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยสูงสุดไปหาต่ำสุด ดังนี้ ด้านคุณภาพการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน รองลงมา คือ ด้านการอนุรักษ์ส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคมและคุณภาพชีวิตที่ดี ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว และด้านการส่งเสริมการประชาสัมพันธ์และการทำงานร่วมกันตามลำดับ 2) แนวทางการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมสำหรับผู้สูงอายุ ควรเน้นส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรในวัดและชุมชนให้มีศักยภาพ ความรู้ และทักษะในการบริหารจัดการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุโดยเฉพาะ จัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ไว้บริการนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ กำหนดมาตรฐานการบริการเพื่อสร้างความพึงพอใจและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ เน้นระบบการสื่อสารและให้ข้อมูลการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างครบถ้วน เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับรู้ผ่านสื่อที่เหมาะสม ส่วนการขับเคลื่อนกิจกรรมการท่องเที่ยว และเน้นกิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ โดยคำนึงถึงการให้โอกาสผู้สูงอายุมีส่วนร่วมให้มากที่สุด เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สติปัญญาและสังคมของผู้สูงอายุ

คำสำคัญ: การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน, การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน, ผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง, เมืองรองภาคเหนือตอนบน

Abstract

The objectives of this research article were: 1) to study the potential of the model community in tourism management, 2) to investigate methods for enhancing religious tourism and meditation for the elderly through community-based tourist management. It is a hybrid research approach. Tourists and community members were the study's samples, and the experts were the target group who provided the crucial information. The research instruments consist of questionnaires, depth interviews, and discussion forums, whereas the quantitative data was assessed using an instant computerized program. The data was examined using content analysis and the statistics used were frequency, percentage, mean, and standard deviation. The results of the study were found that: 1) The overall mean of model community potential in community tourism management was at a high level. The details in each aspect were presented in descending order, starting with community tourist service quality, subsequently conservation and promotion of cultural heritage,

economic, social and life quality management, natural resource and environment management, community tourism management, and public relations and cooperation among communities respectively. 2) The development of community-based tourism management with the participation of the elderly potential should focus on promoting the development of personnel in temples and communities to have potential, knowledge, and skills in tourism management, particularly for elderly tourists. In terms of services and facilities, it should provide various facilities to serve elderly tourists and set service standards to satisfy and facilitate, emphasize communication systems, and provide community tourism information to elderly tourists in its entirety and through appropriate media. As for driving tourism activities, the emphasis should be concentrated on social activities that are group relationship activities, taking into account the opportunity for the elderly to participate as much as possible to promote the physical, mental, emotional, intellectual, and social development of the elderly tourists.

Keywords: Community-Based Tourism Management, Religious and Meditation Tourism, Seniors Living Alone, The Secondary Cities in The Upper Northern

บทนำ

ปัจจุบันแหล่งท่องเที่ยวชุมชนในเขตเมืองรองภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงราย ลำพูน แม่ฮ่องสอน ลำปาง แพร่ น่าน และพะเยา เป็นเป้าหมายสำหรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยมีนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาประมาณ 7.05 ล้านคนต่อปี ส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่สำคัญ ได้แก่ ยุโรปร้อยละ 46 เอเชียร้อยละ 22 และสหรัฐอเมริการ้อยละ 15 รายได้จากการท่องเที่ยวประมาณ 1 ใน 4 เป็นการซื้อสินค้าและของที่ระลึก (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560) โดยมีปัจจัยดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ จุดเด่นด้านแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม และความเป็นมิตรไมตรีของคนในพื้นที่ เนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่มีเอกลักษณ์วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นที่โดดเด่น ยังคงรักษาวินัยชีวิตดั้งเดิมของชุมชนไว้อย่างดี โดยเฉพาะวิถีชีวิตของชุมชนที่มีความผูกพันกับวิถีทางพระพุทธศาสนาจนยอมรับใช้เป็นแนวทางดำเนินชีวิตมาอย่างยาวนาน ถือได้ว่าพื้นที่ภาคเหนือตอนบนเป็นภูมิภาคที่มีความเข้มแข็งและหลากหลายทางด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากที่สุดของประเทศไทย โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวทางด้านพระพุทธศาสนาและประเพณีวัฒนธรรมล้านนา (กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา, 2562)

แต่อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวชุมชนที่ผ่านมาได้ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี โดยเฉพาะการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ใช้

ชุมชนเป็นฐานในการบริหารจัดการ โดยชุมชนถูกคาดหวังว่าเป็นวิธีการจัดการท่องเที่ยวแบบหนึ่งที่มีศักยภาพโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน แต่ในทางตรงกันข้ามกลับส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม ประเพณีของคนในท้องถิ่น สาเหตุมาจากหลายปัจจัย เช่น ผู้นำชุมชนไม่มีความเข้มแข็ง ขาดการบริหารงานแบบมืออาชีพ ไม่สามารถถึงศักยภาพของชาวบ้านในชุมชนมาใช้ในการทำงานร่วมกันได้ดีเท่าที่ควร อีกทั้งชาวบ้านในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือในการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว (พิฑูรย์ ทองฉิม, 2558) แม้ว่าบางชุมชนที่ดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะได้มีการจัดตั้งองค์กรชุมชนอย่างเป็นทางการ ได้แก่ กลุ่มชุมชน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น หากแต่ความเข้มแข็งในชุมชนที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนขาดความร่วมมือร่วมใจและแรงสนับสนุนความเข้มแข็งของกลุ่มในระยะยาว (Sudthanom, T., 2017)

สภาพปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวชุมชน จึงเป็นปัญหาของการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ปัญหาบุคลากรในการบริการด้านการท่องเที่ยว ปัญหาการจัดการในชุมชนเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณี และการลดคุณค่าดั้งเดิมของศิลปและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งปัญหาดังกล่าวได้เกิดขึ้นในทุกพื้นที่ (วรจุฒิ ภักดีบุรุษ, 2563) เช่นเดียวกับพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเขตเมืองรองภาคเหนือตอนบน ซึ่งได้ประสบกับปัญหาในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ทำให้ส่งผลกระทบต่อชุมชนและนักท่องเที่ยวในมิติต่าง ๆ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะคนในชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมกับวิถีการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง คนในชุมชนขาดความเข้าใจในการจัดการการท่องเที่ยว (เจนจิรา อักษรพิมพ์, 2560) นอกจากนี้หากพิจารณาในประเด็นของการบริหารจัดการเพื่อเตรียมพร้อมรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุแล้ว พบว่า ยังมีไม่มากนัก โดยส่วนใหญ่จะเป็นไปเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวทั่วไปมากกว่าที่จะเน้นดูแลหรือรองรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ซึ่งมีความสนใจการท่องเที่ยวชุมชนที่เน้นทางกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา (สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา, 2557)

ดังนั้น จากสภาพปัญหาดังกล่าว จึงเป็นที่มาของการศึกษาการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อขับเคลื่อนและยกระดับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานอย่างยั่งยืนสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน โดยจะมุ่งเน้นแนวทางพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบ และผลักดันให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว หนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชนเติบโตอย่างแข็งแกร่งและยั่งยืนในทุกมิติ เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นผู้ใช้ชุมชนเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็งและเกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพชุมชนต้นแบบในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน
2. เพื่อศึกษาการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อขับเคลื่อนและยกระดับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานอย่างยั่งยืน สำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้มีวิธีการดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) คือ เป็นการวิจัยแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผสมผสานกับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการศึกษเอกสาร การลงพื้นที่ภาคสนาม การสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม การลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึก และประชุมกลุ่มสนทนา
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย 1) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักท่องเที่ยวทั่วไปและประชาชนในพื้นที่ชุมชนรวมจำนวน 700 คน ใช้การสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาเฉพาะนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในพื้นที่และประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการท่องเที่ยวในชุมชน 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประชากรกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน 20 คน ได้แก่ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ชุมชน นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิสมาคมธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัด และผู้ทรงคุณวุฒิจรณิกภาคเอกชน ในพื้นที่ชุมชนเป้าหมาย ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิที่อยู่ในพื้นที่ มีประสบการณ์ และมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของชุมชนโดยตรง
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) เครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) คือ แบบสอบถาม เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชน จำนวน 34 ข้อ และแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 36 ข้อ มีลักษณะแบบให้เลือกตอบโดยใช้มาตราส่วนประเมินค่า (Numerical Rating Scale) มี 5 ระดับ 2) เครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คือ แบบสัมภาษณ์ (In-Depth Interview) และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม คำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ เช่น การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มีประสิทธิภาพ ควรมีแนวทางการดำเนินการอย่างไร เป็นต้น ส่วนประเด็นที่ใช้ในการ

สนทนากลุ่ม เช่น การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านการบริหารจัดการ เพื่อขับเคลื่อนและยกระดับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ ควรมีแนวทางการดำเนินการอย่างไร เป็นต้น

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยมีขั้นตอนของการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ 1) ผู้วิจัยได้ขอจริยธรรมวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว 117/2564 และได้ทำหนังสือขออนุญาตในการเก็บรวบรวมข้อมูล ไปยังชุมชนที่เป็นพื้นที่เป้าหมายในเขตภาคเหนือตอนบน โดยมีการอธิบายรายละเอียดโครงการวิจัย ชี้แจง วัตถุประสงค์ 2) ผู้วิจัยและคณะลงพื้นที่ไปพบกลุ่มตัวอย่าง พร้อมกับสุ่มกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 3) ผู้วิจัยอธิบายรายละเอียดโครงการวิจัย ชี้แจงวัตถุประสงค์ เปิดโอกาส ให้ซักถามข้อสงสัย และใช้เวลาในการตัดสินใจกับกลุ่มตัวอย่าง 4) ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม โดยการนัดพบประชุม และทำการเก็บข้อมูล ด้วยการบันทึกเสียงและการจดบันทึกข้อมูล 5) ตรวจสอบความถูกต้องและครบถ้วน ถอดเทป ก่อนนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย 1) การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป สถิติที่ใช้ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน นำเสนอด้วยตาราง และใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยาย (Descriptive) 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนาในเนื้อหาสาระ (Content Analysis) นำมาวิเคราะห์เนื้อหาที่มีความสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และการวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็น จัดประเภท/กลุ่มข้อมูลเพื่อให้ได้ชุดข้อมูลที่สามารถเสนอเป็นข้อเท็จจริง และใช้ประกอบการวิเคราะห์อภิปราย ซึ่งมีการให้เหตุผลเชิงตรรกะ นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาเพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

1. ศักยภาพชุมชนต้นแบบในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน เสนอผลการวิจัยเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1.1 ศักยภาพชุมชนต้นแบบ โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.67, S.D. = 0.62) เมื่อพิจารณาจำแนกตามรายด้าน โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยสูงสุดไปหาต่ำสุด ดังนี้ ด้านคุณภาพการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = 4.16, S.D. = 0.68) รองลงมาคือ ด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน ($\bar{X}$ = 3.96, S.D. = 0.58) ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี ($\bar{X}$ = 3.69, S.D. = 0.61) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ($\bar{X}$ = 3.51,

S.D. = 0.62) ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม ($\bar{X}$ = 3.46, S.D. = 0.60) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านการส่งเสริมการประชาสัมพันธ์และการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชน ($\bar{X}$ = 3.28, S.D. = 0.65)

1.2 การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม ชุมชนเป้าหมายทั้ง 7 แห่ง มีองค์ประกอบการจัดการท่องเที่ยวหลักครบทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ด้านองค์กรชุมชน ด้านการจัดการ และด้านการเรียนรู้ ซึ่งสามารถนำมาเป็นต้นทุนในการจัดการการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ทำให้ชุมชนสามารถนำองค์ประกอบเหล่านั้น มาเป็นต้นทุนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้เกิดประสิทธิภาพ ยกระดับสู่เกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนระดับประเทศ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างคุณภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เกิดความยั่งยืน

2. การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อขับเคลื่อนและยกระดับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานอย่างยั่งยืน สำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผู้วิจัยได้นำมาสังเคราะห์โดยเสนอผลการวิจัยเป็น 3 ส่วน ดังนี้

2.1 การบริหารจัดการ ควรจัดตั้งกลุ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุโดยเฉพาะ สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมขับเคลื่อนและปรับปรุงแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ร่วมกันกำหนดเป้าหมายและแผนการดำเนินงาน โดยบูรณาการการดำเนินงาน 3 มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันบนฐานการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ

2.2 การให้บริการและสิ่งอำนวยความสะดวก ควรออกแบบระบบความปลอดภัยในพื้นที่ด้านห้องพักในชุมชน บูรณาการความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานทางการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง จัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ไว้บริการนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุภายในชุมชน

2.3 การประชาสัมพันธ์และกิจกรรมการท่องเที่ยว ควรเน้นการประชาสัมพันธ์และให้ข้อมูลการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับรู้ผ่านสื่อที่เหมาะสมกับลักษณะพฤติกรรมของผู้สูงอายุ หรือเพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลายมากขึ้น ส่วนกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนควรประกอบด้วยกิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ โดยคำนึงถึงการให้โอกาสนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุให้มีส่วนร่วมมากที่สุด

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผลได้ว่า

1. ศักยภาพชุมชนต้นแบบในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน อภิปรายผลเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1.1 ศักยภาพชุมชนต้นแบบ มีศักยภาพครบทั้ง 4 ด้าน ซึ่งสามารถนำมาเป็นต้นทุนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยในด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทุกชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิต ตลอดจนประเพณีและวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมา ในด้านองค์กรชุมชนมีการรวมกลุ่มกัน ด้วยความสมัครใจ ด้านการจัดการมีการแบ่งงานตามภาระหน้าที่ และมีส่วนร่วมต่อการรับผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยมีกฎกติกาและเงื่อนไข ที่เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม ด้านการเรียนรู้ มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยงให้นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ ยังเป็นชุมชนที่มีศักยภาพการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เนื่องจากชุมชนเป้าหมายดังกล่าวเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นที่โดดเด่น มีความพร้อมในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ ชุมชนสามารถรวมกลุ่มกันได้อย่างเข้มแข็ง โดยการนำของผู้นำชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีสถานที่ท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนที่มีความพร้อมสำหรับการต้อนรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ รวมทั้งคนในชุมชนมีพื้นฐานองค์ความรู้ในวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเป็นอย่างดี และสามารถถ่ายทอดให้นักท่องเที่ยวรับรู้ได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พงษ์จันทร์ หลวงจันทร์ดวง ที่พบว่า ชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบนมีศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์ ตามตัวชี้วัดของการท่องเที่ยวชุมชนสร้างสรรค์ 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว / ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยว 2) การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว 3) การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว 4) การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และศูนย์บริการข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว และ 5) บุคลากร และนักสื่อความหมายท้องถิ่น (พงษ์จันทร์ หลวงจันทร์ดวง, 2561)

1.2 การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม การจัดการท่องเที่ยวด้านการส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ของชุมชนต้นแบบนี้จะมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากชุมชนยังขาดการวางแผนด้านการประชาสัมพันธ์ บุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลยังมีไม่เพียงพอและขาดความรู้ความเข้าใจด้านการประชาสัมพันธ์และทักษะการสื่อสารสาธารณะ อีกทั้งสื่อประชาสัมพันธ์ยังไม่ครอบคลุมพื้นที่ ชุมชนจึงขาดข้อมูลประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวที่ทันสมัยและสื่อประชาสัมพันธ์มีจำนวนน้อย ไม่หลากหลาย เนื้อหาการท่องเที่ยวของชุมชนขาดการเชื่อมโยงข้อมูลไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ ในพื้นที่ใกล้เคียง สอดคล้องกับงานวิจัยของนันทพร อติเรกโชติกุล ที่พบว่า สภาพของการประชาสัมพันธ์

การท่องเที่ยวของ อบต. มีการเผยแพร่ข้อมูลการท่องเที่ยวผ่านสื่อต่าง ๆ น้อยมาก และขาดการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ รวมทั้งขาดข้อมูลในเรื่องของที่ระลึก (นันทพร อติเรกโชติกุล, 2561)

2. การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อขับเคลื่อนและยกระดับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานอย่างยั่งยืนสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน อภิปรายผลเป็น 3 ส่วน ดังนี้

2.1 การบริหารจัดการ กระบวนการของการพัฒนาจะเกี่ยวข้องกับระบบและกลไกการดำเนินงานของชุมชน โดยประกอบด้วยการวางแผนชุมชน (Planning) การจัดองค์กรชุมชน (Organizing) การพัฒนาบุคลากรในชุมชน (Staffing) การอำนวยการของชุมชน (Directing) การตลาดท่องเที่ยวชุมชน (Marketing) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน (Participation) และการให้บริการของชุมชน (Service) ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาการจัดการจัดการแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว เป็นองค์ประกอบในการยกระดับและขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐาน ชุมชนจึงจัดทำโครงสร้างการทำงาน แผนงาน และกลไกการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยวชุมชน จนสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนได้ โดยเสริมสร้างให้ชุมชนมีการกระจายรายได้หรือผลประโยชน์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมทั้งจัดตั้งกองทุนของชุมชนเพื่อพัฒนาฐานเศรษฐกิจฐานรากและสังคมของชุมชน ดังนั้น ผลสัมฤทธิ์ของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงพิจารณาได้จากการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีประสิทธิภาพ การจัดทำข้อตกลงร่วมกันสำหรับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และข้อควรปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาบุคลากรในกลุ่มบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีประสิทธิภาพ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย และการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายต่าง ๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการการตลาดและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีประสิทธิภาพ ระบบบัญชีการเงินมีประสิทธิภาพ รวมทั้งเด็กและเยาวชนได้รับการให้ความสำคัญเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชนิษฐา ใจเป็ง ที่พบว่า การกำหนดกลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานวัฒนธรรมชุมชนบ้านนาต้นจั่น ได้แก่ กลยุทธ์เชิงแก้ไขโดยมีพันธกิจ 3 ด้าน คือ 1) การจัดทำแผนการท่องเที่ยวของชุมชนให้เกิดความชัดเจน มีการกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวเยี่ยมชมวิถีชีวิตและแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน 2) มีการอบรมและพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการนำเสนอและให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว และ 3) เป็นชุมชนต้นแบบในการเปิดให้นักเรียนนักศึกษาสามารถเข้ามาเรียนรู้และร่วมสืบสาน (ชนิษฐา ใจเป็ง, 2563)

2.2 การให้บริการและสิ่งอำนวยความสะดวก โดยการออกแบบการบริการทางการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ เพื่อสนับสนุนและจัดวิธีการใน

การอำนวยความสะดวกและให้ข้อมูลผู้สูงอายุอย่างใกล้ชิด โดยจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมในแต่ละช่วงอายุ ออกแบบระบบความปลอดภัยในพื้นที่ด้านห้องพักในชุมชน บูรณาการความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานทางการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง จัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ไว้บริการนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุภายในชุมชน เพื่อให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปได้ด้วยความสะดวกสบาย กำหนดมาตรการต่าง ๆ และมาตรฐานการบริการในการเอาใจใส่ดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างความพึงพอใจและอำนวยความสะดวกต่อนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปริญญา นาคปฐุม ที่พบว่า การสร้างคุณภาพทางการบริการทางการท่องเที่ยวถือเป็นประเด็นสำคัญที่สามารถเสริม ศักยภาพทางการแข่งขันเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ โดยต้องศึกษาพฤติกรรมความต้องการทางการบริการของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ทั้งก่อนรับบริการ ระหว่างบริการ และหลังรับบริการ เพื่อประเมินความต้องการและความพึงพอใจของผู้สูงอายุ เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพบริการทางการท่องเที่ยว (ปริญญา นาคปฐุม, 2561) และสอดคล้องกับงานวิจัยของปวีณา งามประภาสุม ที่พบว่า แนวทางที่จะทำให้การท่องเที่ยวของชุมชนเกิดศักยภาพและสามารถรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุได้ ควรมีการพัฒนาและปรับปรุงสถานที่แหล่งท่องเที่ยวให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวสูงอายุได้อย่างเต็มศักยภาพ เช่น การสร้างราวจับในแหล่งท่องเที่ยว การสร้างราวจับในสุขา เป็นต้น เพื่อให้การบริการและอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ (ปวีณา งามประภาสุม, 2560)

2.3 การประชาสัมพันธ์และกิจกรรมการท่องเที่ยว ควรมีการประชาสัมพันธ์และให้ข้อมูลการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับรู้ผ่านสื่อที่เหมาะสมกับลักษณะพฤติกรรมของผู้สูงอายุ หรือเพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลายมากขึ้น โดยคำนึงถึงการให้โอกาสผู้สูงอายุให้มีส่วนร่วมมากที่สุด ทั้งนี้ การสื่อสารหรือประชาสัมพันธ์ไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุบางที่อาจเข้าถึงได้ยาก ชุมชนจึงควรเน้นกลยุทธ์ การประชาสัมพันธ์เชิงรุก เพื่อสร้างการรับรู้ด้านการท่องเที่ยว เช่น สถานที่ท่องเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายুর้านอาหาร สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการเลือกสถานที่ท่องเที่ยว นอกจากนี้ กลุ่มผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่มีความกังวลเกี่ยวกับข้อจำกัดทางร่างกาย ความปลอดภัยและความสะดวกสบาย ดังนั้น แนวทางในการประชาสัมพันธ์จึงจำเป็นต้องนำเสนอให้เห็นว่า ผู้สูงอายุสามารถเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศได้อย่างไม่มีอุปสรรค สอดคล้องกับงานวิจัยของ ดารณี ธัญญสิริ ที่พบว่า กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวภายในประเทศสำหรับผู้สูงอายุ ประกอบไปด้วยกลยุทธ์เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ กลยุทธ์การชี้ให้เห็นความสะดวกสบายในการเดินทางท่องเที่ยว กลยุทธ์การคลายความกังวลด้านความปลอดภัย กลยุทธ์การสื่อสารกับคนใกล้ชิดของผู้สูงอายุ กลยุทธ์การแสดงให้เห็นความคุ้มค่าของการเดินทางและคุณค่าด้านจิตใจ และกลยุทธ์เนื้อหาสั้นกระชับ สื่อด้วยภาพมากกว่าคำพูด ส่วนสื่อการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวภายในประเทศสำหรับ

ผู้สูงอายุที่เหมาะสม ประกอบไปด้วยสื่อบุคคล สื่อออนไลน์ สื่อวิทยุและโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อกิจกรรม (ดารณี ธัญญสิริ, 2563)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการวิจัย พบว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน (community base sustainable tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน โดยการท่องเที่ยวต้องทำงานครอบคลุม 5 ด้านพร้อมกัน ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีชุมชนเป็นเจ้าของและมีส่วนในการจัดการ ทั้งนี้ ศักยภาพของ CBT จะตั้งอยู่บนพื้นฐานนิเวศวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มีการบริหารจัดการในรูปแบบที่เหมาะสมกับบริบทและสถานการณ์ในปัจจุบัน โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ศักยภาพของคน ศักยภาพของพื้นที่ การจัดการและการมีส่วนร่วม สิ่งดึงดูดใจและการบริการ กิจกรรมการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก องค์กรชุมชนและเจ้าของภูมิปัญญา การสร้างการเรียนรู้ คุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชน การตลาดและการประชาสัมพันธ์ รวมทั้งเครือข่ายและกลไกการประสานงาน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อขับเคลื่อนและยกระดับการท่องเที่ยว

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนี้สรุปได้ว่า 1) ศักยภาพชุมชนต้นแบบในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมในเขตท่องเที่ยวเมืองรองภาคเหนือตอนบน ชุมชนต้นแบบมีศักยภาพครบทั้ง 4 ด้าน ซึ่งสามารถนำมาเป็นต้นทุนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้เป็นอย่างดี ทุกชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิต ตลอดจนประเพณีและวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมา ชุมชนสามารถรวมกลุ่มกันได้อย่างเข้มแข็ง โดยการนำของผู้ในชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีสถานที่ท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนที่มีความพร้อมสำหรับการต้อนรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ รวมทั้งคนในชุมชนมีพื้นฐานองค์ความรู้ในวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเป็นอย่างดี และสามารถถ่ายทอดให้นักท่องเที่ยวรับรู้ได้ 2) การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อขับเคลื่อนและยกระดับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานอย่างยั่งยืนสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่มีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้พุทธธรรมและกระบวนการสื่อสารคุณค่า มีการจัดการท่องเที่ยวทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ด้านองค์กรชุมชน ด้านการจัดการและด้านการเรียนรู้ ซึ่งสามารถนำมาเป็นต้นทุนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้เป็นอย่างดี ทำให้ชุมชนสามารถนำองค์ประกอบเหล่านั้น มาเป็นต้นทุนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้เกิดประสิทธิภาพ สามารถยกระดับสู่เกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย และสามารถขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับข้อเสนอแนะ มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรมีบทบาทในฐานะพันธมิตรชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน โดยมีส่วนร่วมอยู่ในกระบวนการและส่งเสริมสนับสนุนเชิงวิชาการตามพันธกิจของมหาวิทยาลัย ภาครัฐ และแกนนำกลุ่มการท่องเที่ยวหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีนโยบายเพื่อส่งเสริมการสร้างเครือข่ายหรือภาคีร่วมกับองค์กรด้านการท่องเที่ยวหรือท้องถิ่นใกล้เคียง เพื่อส่งเสริมประชาสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยวร่วมกันและมีนโยบายสนับสนุนในการพัฒนาศูนย์บริการข้อมูลทางการท่องเที่ยวของชุมชนที่มีมาตรฐาน โดยที่นักท่องเที่ยวสามารถติดต่อและเข้ามาใช้บริการได้โดยตรง ควรมีการศึกษาทางด้านการตลาดการจัดการการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อยกระดับและขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุ

เอกสารอ้างอิง

กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา. (2562). โครงการจัดทำตัวชี้วัดภาวะเศรษฐกิจการท่องเที่ยว และสำรวจทัศนคติและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางท่องเที่ยวในประเทศไทย ประจำปี พ.ศ. 2561. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

- เจนจิรา อักษรพิมพ์. (2560). กลยุทธ์การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบยั่งยืนในจังหวัดนครราชสีมา. วารสารวิจัยและพัฒนาโดยองค์กรในพระบรมราชูปถัมภ์, 12(3), 141-153.
- ชนิษฐา ใจเป็ง. (2563). การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานวัฒนธรรมชุมชนบ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยคริสเตียน.
- ดารณี ธัญญสิริ. (2563). กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวภายในประเทศของผู้สูงอายุ. วารสารการประชาสัมพันธ์และการโฆษณา, 13(2), 85-98.
- นันทพร อติเรกโชติกุล. (2561). การพัฒนาการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของ อบต.มะเกลือใหม่ ตำบลมะเกลือใหม่ อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา. วารสารราชพฤกษ์, 16(2), 46-52.
- ปริญญา นาคปฐม. (2561). การพัฒนาคุณภาพงานบริการทางการท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, 16(55), 1-12.
- ปวีณา งามประภาสม. (2560). การศึกษาศักยภาพและการเตรียมความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีส่วนร่วม กรณีศึกษาชุมชนท่องเที่ยวบ้านเกาะหลวงอำเภอแม่เกาะ จังหวัดลำปาง. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 8(2), 177-189.
- พิฑูรย์ ทองฉิม. (2558). การจัดการความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะลันตาจังหวัดกระบี่. ใน วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยว. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- พองจันทร์ หลวงจันทร์ดวง. (2561). ศักยภาพชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน. วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม, 8(2), 52-80.
- วรวิมล รักดีบุรุษ. (2563). ปัญหาและศักยภาพของการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนของบ้านดอนซากตำบลห้วยสูง อำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท. วารสารพัฒนศาสตร์, 3(1), 40-65.
- สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา. (2557). ตลาดนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ: โอกาสใหม่ไทยรับ AEC. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพฯธุรกิจ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2560). แผนพัฒนาสถิติระดับพื้นที่กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- Sudthanom, T. (2017). Community Based Tourism Management and Sustainable Tourism Development of Bangkantaek Community in Samut Songkhro Province. Journal of International and Thai Tourism, 13(2), 1-24.